

POSTMETAFYSISKE TIDER

Av Eirik Ørevik Aadland

«Eller som jeg også har formulert det: Er det tilstrækkelig å rette fokus mot verbet i stedet for mod substantivet? Eller er det nødvendig helt å forlate vores sprog, substantiver og verber, og hvad der ellers måtte optræde?» (Lauritzen 2008:116)

Svaret er: nei til det første, kanskje ja til det andre – eller vent, nei, nei til det andre også!

Dette var en kort gjennomgang av den danske filosofen Pia Lauritzens bok *Et spørsmål om at være* (Lauritzen 2008). Det er en underlig oppstilling av handlingsalternativer, er det ikke? «Skal vi tillegge en ordklasse mer vekt enn en annen, eller skal vi *forlate språket vårt helt?*» Det er som å ha storrensjoring og undres om man burde pusse vinduer eller jevne boligen med jorden. Med denne parallellen mener jeg slett ikke å inndele de to mulighetene i det innledende sitatet i henholdsvis «det konstruktive» og «det destruktive» alternativet, eller omvendt, men å vise til islettet av *ryddeaksjon* som ligger innbakt i spørsmålet om hva man burde gjøre. Selv om spørsmålene i sitatet kanskje ikke annet enn antyder bakgrunnen for at de stilles, er det én ting som synes klart: Nå må vi se å gjøre noe med språket! Lauritzens siktemål i boken er nemlig *de språklige konsekvensene av metafysikkoppjøret*, et begrep som formodentlig vil bli klarere etter hvert. Metafysikkoppjøret kan vi antydningvis karakterisere som en kritikk av den vestlige metafysikkens tradisjon. Nå ble det framført mange og ulike kritikker av metafysikken i første halvdel av det 20. århundret, men det er den typen kritikk som begynner med og er uløselig knyttet til Martin Heideggers gjenreiseing av *værensspørsmålet* som er sentral for Lauritzens anliggende.¹ Vi vil imidlertid foreløpig stille det spørsmålet som byr seg naturlig i møtet med det innledende sitatet slik det her er revet løs fra den boklige framstillingen som det stammer fra, og benytte dette spørsmålet som utgangspunkt for en undersøkelse av Lauritzens arbeid.

Spørsmålet er: Hvorfor skulle det være nødvendig å gjøre noe med språket (vårt) i det hele tatt? Med dette mener vi for eksempel: Er ikke språket det mest personlige vi har, hvem kan vel komme og si at vi må bruke det annerledes? Eller: Språket utvikler seg jo naturlig, det er derfor norsk er forskjellig fra norrønt; det går ikke an å tre en vanvittig reform ned over hodet på språket! Eller: Språket er jo et kunstnerisk verktøy, så dikterne og skribentene sørger for at det er et vitalt mangfold og en uttømmelig kilde til vakre og treffende formuleringer. Vi skjønner altså i utgangspunktet ikke hvorfor noen skulle kunne kreve av oss at vi må gjøre noe med språket vårt.

Språket dikterer tanken – eller ...?

Derfor skal vi nå forsøke å framstille bakgrunnen for et slikt krav.

Opgjøret med metafysikken består med Heideggers ord i et oppør med den substantielle tænkningen av væren, og det henger uløselig sammen med en omformulering av værensspørsmålet. Selvom Heidegger tager de første skridt i retning af denne omformulering, så konfronterer han ikke de grammatiske utfordringer, der er forbundet hermed. Hverken han eller mine to øvrige inspirationskilder, Jacques Derrida (1930–2004) og Gianni Vattimo (f. 1936), tager konsekvensen af det postmetafysiske krav om en omformulering af værensspørsmålet og undersøger de grammatiske strukturer, der dikterer vores formuleringer såvel som vores tænkning. Det har fået meg til at opstille tre teser, som forklarer valg og fravalg i min inddragelse af litteratur: Den første tese – som danner udgangspunkt for de to øvrige – er, at metafysisk tænkning henger uløselig sammen med vestlig grammatik (forstået som de grammatiske strukturer, der kendetegner de indoeuropæiske sprog). Den anden tese er, at metafysikkoppjøret forudsætter en «svækkelse» af sprogets stærke

grammatiske strukturer representert ved substantiver og finitte verber. Den tredje tese er, at postmetafysisk tenkning er mulig inden for rammerne av dansk grammatik, for så vidt som at-infinitiven fordrer omformuleringen af værensspørgsmålet (Lauritzen 2008:8–9).

Vi stritter kanskje imot påstanden i den første tesen. Er ikke metafysisk tenkning basert på slikt som logiske prinsipper, og er ikke logiske prinsipper gitt ved en universell fornuft, og ikke tilfeldige grammatiske strukturer? Det ville jo være aldeles latterlig om noen skulle ha et språk som eksempelvis åpnet for logiske selvmotsigelser! Tenke seg et språk der man kunne si «jeg bakte-kaken-men-bakte-den-samtidig-ikke-i-det-hele-tatt på-paradoksalt-vis-men-samtidig-ikke-paradoksalt»? Se på Vestens stolte metafysiske tradisjon, se på de gamle grekere, se på den skjebnesvangre disiplinære omkalfatring som finner sted med Platon, se på striden mellom empirister og rasjonalister, se på Gud, den transcendentale tradisjonen, Berkeley, Leibniz, Hegel, Descartes ... Skulle dette være styrt av de grammatiske strukturer som tilfeldigvis har blitt overlevert i rekken av språkbrukere fra våre indoeuropeiske forfedre?

Vi befinner oss i den heldige situasjon at både grammatikken og metafysikken finner sitt utspring i de gamle greske kilder. Dermed er vi ikke henvist til å for eksempel samle sammen ordene for «årsak» og «virkning» på forskjellige indoeuropeiske språk, og holde dem opp mot hverandre for å forsøke å avdekke en kjerne av *indoeuropeisk kausalitet*. Vi kan gi et svært konkret innhold til hva en sammenheng mellom metafysikk og grammatikk skulle bestå i. For å unngå at Lauritzens første tese og stritningen mot den bare blir stående og slå mot hverandre, er det nødvendig at vi nå spør om det foreligger noen slik kobling mellom metafysikk og språk i utgangspunktet, og i så fall gir en viss karakteristikk av denne koblingen. Dermed antar vi at det må forefinnes en slik kobling for at det skal være meningsfullt å snakke om de språklige konsekvensene av metafysikkoppjøret; det må være en viss relasjon mellom x og y for at oppjøret med y skal få konsekvenser for synet på, omgangen med eller utførelsen av x .

Metafysiske røtter – tid og sannhet

Det er ikke tilfeldig at vi sier «i utgangspunktet», for med dette mener vi her Aristoteles. Med andre ord kan vi si at det finnes en slik kobling, og at den i alle fall kan lokaliseres hos Aristoteles, som gir denne koblingen en klar retning som blir bestemmende for synet på forholdet mellom metafysikk og språk i hele den vestlige metafysikken etter ham. Koblingen består i subjekt/predikat-strukturen som blir utmeislet i *Kategoriene*. En *kategori* er opprinnelig en rettslig

anklage (fra gr. *katēgorein*, «å anklage», mer bokstavelig «å ned-(vurderende) omtale»), men hadde fått den mer generelle betydningen «å slå fast, å navngi» da Aristoteles virket. *Predikat* er den latinske oversettelsen av dette begrepet, og betyr «frem sagt, utsagt». Teksten dreier seg altså om hva som kan utsies om verden, og Aristoteles definerer ti kategorier av ting som kan sies om det værende. Strukturen i utsagnet om verden vil så korrespondere eksakt med oppbygningen av verden, gjennom at man utsier predikatet *om* subjektet, der subjektet utpeker en substans, og de mulige predikater dennes aksidenser. Substansen utgjør tingens kjerne, mens aksidensene er dens ikke-essensielle egenskaper.

Dette utgjør første trinn i koblingen mellom metafysikk og språk, og den metafysiske bestemmelsen utgjøres naturligvis av at tingen påstås å ha en *kjerne* omgitt av ikke-essensielle egenskaper. La oss også ta med oss Heideggers karakteristikk av Aristoteles' innsats på dette feltet:

... Aristotle is the first to give the clearer metaphysical interpretation of the *logos* in the sense of the propositional statement. He distinguishes *onoma* as ... [betegnelse uten referanse til tid] and *rhema* as ... [med referanse til tid] (*De Interpretatione*, chapters 2–4). This elucidation of the essence of the *logos* became the model and measure for the later development of logic and grammar (Heidegger 2000:61).

Onoma, som vi kjenner som den latinske oversettelsen substantiv, blir bestemt som den talte lyd som er konvensjonelt betegnende, av hvilken ingen del har betydning isolert fra ordet (altså at «-ess» i «gress» ikke betyr noe for seg selv) og som ikke refererer til tid. *Rhema*, som vi kjenner som verb – også dette en latinsk oversettelse – blir bestemt som det samme, bare at det *i tillegg refererer til tid*. Allerede Aristoteles slår altså fast at den fundamentale forskjellen på substantiv og verb er hvorvidt de sier noe om tid.

I en setning svarer forholdet mellom substantiv og verb til forholdet mellom subjekt og verbal, og dette er i vår «moderne» grammatikk, som hos Aristoteles, underlagt en struktur der man er avhengig av en kombinasjon av elementer for å få en fullstendig setning – en setning som står i seg selv og er fullbyrdet. Man kan altså ikke si noe slikt som «snakker fungerer», der begge ordene er verb: Man kan ikke ha en setning bygd opp av to verbal som bare er kastet sammen. Hvorfor ikke? En forklaring kunne være: Det er jo ingen som snakker sånn! Men denne forklaringen er usann. En mer grammatisk forklaring kunne være at forholdet mellom de to elementene ville være uavklart, gjennom at setningen ville være henvist til en evig kamp mellom de to elementene om hvilket som gjorde hva. Gjør «snakker» noen fungering? Gjør «fungerer»

noen snakking? Gjøres begge deler? Hvem eller hva er det i så fall som gjør disse tingene? En setning av dette slaget er uholdbar; den inneholder for lite informasjon til at man kan forstå hva det egentlig er som går for seg, i tillegg til å nekte å avsløre hvilket forhold dens konstituerende elementer står i til hverandre. Vi kan legge merke til at dette innebærer at det problematiske ved setningen «snakker fungerer», er at den *både sier for lite og for mye*. En anstendig oppbygd setning inneholder altså en behagelig mengde informasjon, som på en ikke-skravlede, men tilstrekkelig informativ, måte sier noe om hvordan noe henger sammen, og da særlig hvordan det faller seg med forholdet mellom de elementene som omtales. Dette betyr at «klokken fungerer» og «vitnet snakker» er *riktige* setninger. Å fungere er noe som skjer, og som utføres *av* klokken, og snakkingen er en hendelse som utøves *av* vitnet. Dette gir et klart og korrekt bilde av virkeligheten slik vi oppfatter den.

Men sa vi ikke at subjekt/predikat-strukturen var den som korresponderte med virkelighetens mest grunnleggende strukturer? Hva er forholdet mellom subjekt/predikat på den ene siden og subjekt/verbal på den andre siden? Den grammatiske teorien om dette sier at subjekt/verbal-konstruksjonen er logisk underordnet subjekt/predikat-konstruksjonen. Det er dette som gjør at vi føler at noe har uteblitt, men samtidig er i stand til å forstå hva som menes, når slike påstander (eller proposisjoner) lyser mot oss fra avisstativene: «Katt avslørt», «Tog forsvunnet», «U-hjelp kuttet». Aristoteles' forestilling om at kombinasjon av elementer er nødvendig for å generere mening lever her i beste velgående. Eksempler som disse utgjør også et skjæringspunkt for påstandene om at henholdsvis subjekt/predikat- og subjekt/verbal-konstruksjonen er den mest grunnleggende språklige struktur, idet den grammatiske fortolkningen viser at disse påstandene går ut på det samme. «Katt avslørt» er en sammenstilling av et subjekt og et predikat, og det er følgelig tilstrekkelig korrekt oppbygd til at vi kan begripe noe som helst av det. Samtidig har setningen åpenbare feil og mangler, og derfor er det kun avisredaksjoner som nedverdiger seg til å rulle rundt i en slik språklig gjørme. Den mangler et verbaluttrykk som er bøydd i tid! Det betyr at den eneste grunnen til at vi kan gå med på at det er noen mening å finne i utsagnet, er at vi underforstår det (essensielle) som mangler. Vi underforstår også at det menes «en katt; en viss katt», men dette er ikke like viktig: Det som essensielt blir underforstått er et tillegg av typen «er», «ble» og «har blitt», slik at enhver kan forstå at det som *egentlig* står der, er «En viss katt har blitt avslørt».

Men hva er dette snakket om *essens* og *essensielt* slik og slik? Essensialister er jo metafysikkens droner?! – Til dette er å si at vi foreløpig verken har forsvart eller angrepet noen tese, men ganske enkelt antydnet et forhold mellom metafy-

sikken og språket som ble formulert av Aristoteles, og som fremdeles utspiller seg både i sofistikerte, lingvistiske analyser og i grunnskolenes klasserom.

Et usjokk om Aristoteles og så videre

Vi har nå blitt presentert for en oppskrift på korrekt språkbruk, og det har blitt hevdet at denne går tilbake til og først ble attestert av Aristoteles. Men det skulle vel ikke akkurat være egnet til å overraske noen at (hold dere fast) «Aristoteles er relevant for metafysikkens historie!» ... La oss heller stille denne oppskriftens selvinnsende harmoni sammen med den forunderlige oppfordringen vi var vitne til tidligere: Nå må vi se å gjøre noe med språket! Vi skal altså se nærmere på Lauritzens forehavende, og vi kan nå, etter å ha karakterisert sammenhengen mellom metafysikk og språk, vende tilbake til Lauritzens tese:

Den første tese – som danner utgangspunkt for de to øvrige – er, at metafysisk tenkning henger uløselig sammen med vestlig grammatik (forstået som de grammatiske strukturer, der kendetegner de indoeuropæiske sprog). Den anden tese er, at metafysikopgøret forudsætter en «svækkelse» af sprogets stærke grammatiske strukturer repræsenteret ved substantiver og finite verber. Den tredje tese er, at postmetafysisk tenkning er mulig inden for rammerne af dansk grammatik, for så vidt som at-infinitiven fordrer omformuleringen af værensspørgsmålet (Lauritzen 2008:8–9).

Forfatteren henvender seg altså direkte til den tradisjonen vi karakteriserte med utgangspunkt i Aristoteles, og de to første tesene refererer mer eller mindre direkte til både subjekt/predikat- og subjekt/verbal-strukturene. Vi skal nå se nærmere på disse tre tesene, og deres utvikling samt det generelle forløpet i boken.

Det litt spesielle med i alle fall den første av disse tesene, er at den slett ikke er en tese, siden forfatteren bare kaster den ut uten å undersøke den nærmere eller argumentere for den. Den har også lite å si for den overordnede framstillingen, men blir bare *oppstilt* sammen med denne. På grunn av dette spesielle forholdet skal vi ikke i det følgende forsøke å følge hvert ledd i Lauritzens behandling av de tre tenkerne hun nevner, sjekke om tesene har blitt tilstrekkelig argumentert for, og deretter angripe eller berømme tesene eller forsvarer for dem. Vi skal kort gjennomgå de temaer forfatteren tar for seg, og forsøke å skissere hvilken rolle disse spiller for de nevnte tesene. Dermed er det fortsatt «hvorfor skulle det være nødvendig å gjøre noe med språket (vårt) i det hele tatt?» som er det styrende spørsmålet for vår undersøkelse. Ytterligere en grunn for å ikke gå inn på så mange av de

skrittene Lauritzen tar på veien mot den postmetafysiske omformuleringen av værensspørsmålet, er at boken hennes gir en nokså kondensert framstilling av de nevnte tenkerne. Et ekstrakt som skulle gi seg ut for å få med alt i denne framstillingen på en brøkdel av sideantallet, ville måtte anta en uhensiktsmessig knapphet som neppe ville yte noen av de involverte rettferdighet. Derfor henvises det til Lauritzens egen eksposisjon, som ovenikjøpet støtter seg til dels tungt på sekundærlitteratur, for detaljene og det eventuelt kritikkverdige eller laudable i denne. Med denne ansvarsfraskrivelsen overstått kan vi gå over til å se på hva som blir sagt om de tre tenkerne som står i fokus for Lauritzens prosjekt.

Heidegger heideggerer (i) språket

Forfatteren går tilnærmet kronologisk til verks, og begynner derfor med å skissere metafysikkritikken slik den utarbeides av den tidlige Heidegger: «I modsætning til traditionen vil Heidegger stille værensspørsmålet på værens premisser; ikke metafysikkens» (Lauritzen 2008:24, se også note 1). Metafysikken har tenkt væren ut fra det værende og ikke ut fra seg selv, og har dermed tenkt væren som noe som kan avleses fra det værende. Samtidig har væren blitt tenkt som det værendes grunn, og i «Metafysikkens onto-teo-logiske forfatning» gir Heidegger ut fra metafysikkens tenkning av det værende en bestemmelse av logikkens vesen: Logikk er «[n] avnet for den tænken, som overalt udgrunder og begrunder det værende som sådant og i dets helhed ud fra væren som grunden [lógos]» (sitert i Lauritzen 2008:48). En slik tenkning ser væren som det høyeste værende, og det er mot denne bakgrunnen Heidegger stiller værensspørsmålet på værens premisser, hvilket innebærer å tenke *den ontisk-ontologiske differens*: værens adskillelse fra det værende. Lauritzen skriver:

Mens den ontologiske differens² er karakteriseret ved værens henvisning til det værende og det værendes henvisning til væren, er tilværens³ forhold til væren karakteriseret ved en gensidig *sambørighed*. Nøglen til forståelse af disse relationer er imidlertid den samme, nemlig den verbale væsnen (*das Wesen (verbal) des Seins*). Ifølge Heidegger skal værens væsen nemlig ikke tænkes substantielt som noget, der er nærværende, men verbalt i betydningen 'laden-blive-nærværende'. Med den verbale væsnen tænkes væren med andre ord i en overgang til det værende (Lauritzen 2008:13).

Det værendes værens vesen lar seg altså ikke uttrykke ved referanse til det værende som substans, og dette ansporer Heidegger til å uttrykke hvordan tingene driver sine vesen *som* tingene ved hjelp av en del nydannede verb – tingene viser sitt vesen gjennom å *vesne* som det de er: tingen *tinger*, språket *språker*, verden *verdner*, eplet *epler* og steinen *steiner*.

Dette utlegges av Lauritzen slik:

Det verbale wesen kan med andre ord kun tænkes som det værendes væren-noget-bestemt: et noget, som er på en bestemt måde ... Det værendes væren-noget-bestemt kan forstås i forhold til Heideggers definition af væsenet i *Kunstværkets oprindelse*: Væsenet er det, som noget er, og hvordan det er. En anden formulering kunne lyde, at væsenet er hvad-noget-er og at-noget-er. Mens hvad-noget-er, det værendes væsen, og at-noget-er, det værendes eksistens, tænkes adskilt i metafysikken, skal de med det verbale wesen tænkes sammen (Lauritzen 2008:82).

Dette får stå som en provisorisk skisse av hva Lauritzen er ute etter med sin eksposisjon, som dekker både den tidlige og den seine Heidegger og overgangen mellom dem. Vi husker at det innledningsvis ble spurt om det er «tilstrækkeligt at rette fokus mod verbet i stedet for mod substantivet» (Lauritzen 2008:116), og vi ser at forfatteren forstår det slik at Heideggers uttrykk for den verbale vesnen tillater oss å formulere et ikke-substantielt vesen. «Ikke-substantielt» vil blant annet si at man ikke utlegger noes vesen som dets essensielle egenskaper («En stein er en mineralansamling av en betydelig størrelse» osv.). Heidegger kaller denne forståelsen av vesen for det like-gyldige vesen, ettersom det er like gyldig for alle ting som er av et sådant vesen. Det er likevel ikke nok å uttrykke det *vesentlige* vesen ved hjelp av verbaluttrykk: «[V]erbet er ikke det rette alternativ. Hvorfor ikke? Fordi verbet ikke kan tænkes uden substantivet. Verbet henviser til substantivet, væsnen til væren (væren *væsner*), væren til det værende (det værende *er*)» (Lauritzen 2008:87).

For-nytt-søk Derrida-syntaks-medværen svekk-Vat-og-timo-else

Dermed blir vi nødt til å vurdere neste kandidat, Derrida, som ifølge Lauritzen («så at si») utvider metafysikkoppjøret til å gjelde tenkningen av motsetninger: «Derrida gjør op med det system, der rummer modsætningen, dvs. hele vores tænkning. Ifølge Derrida må man tænke det helt andet, det absolut andet, hvis opgøret med metafysikken skal gennemføres, og det fører til overvejelser vedrørende 'en helt ny syntaks'» (Lauritzen 2008:14). I forbindelse med dette lanserer Derrida begrepet *différance*, som hverken (er) et ord eller et begrep:⁴ «Differansen⁵ benævner betingelsen for metafysikkens sprog; metafysikkens tale om noget 'som sådant'» (Lauritzen 2008:95). Lauritzen gir en del eksempler på at Derrida kun kan beskjefte seg med *différance* som substantiv i de setningene der den omtales, og påpeker at det er bemerkelsesverdig, ettersom Derrida ikke legger skjul på at han ønsker et oppgjør med substantivering. Det er imid-

lertid ikke mer enn det, «da det, inden for de rammer han er givet, ikke lader sig gøre annerledes. Rammerne har han, indtil videre, 'lånt' af metafysikken» (Lauritzen 2008:96). Derrida utdyper dette i sin tekst «Différance»:

For oss forblir *différance* et metafysisk navn, og alle navn den kan få i vårt språk, er og blir som navn betraktet metafysiske. Særlig når de vil uttrykke *différance* som forskjell mellom nærvær og nærværende (*Anwesen/Anwesend*), men også og fremfor alt, i sin absolutte alminnelighet, når de vil uttrykke *différance* som forskjell mellom være og værende (Derrida 2006:135–6).

Derridas metafysikkoppgjør blir altså forstått som et oppgjør med muligheten for benevnelse overhodet. Dette er et oppgjør som gjør bruk av metafysikkens språk, fordi Derrida arver den oppfatning fra Heidegger at det ikke er snakk om at man kunne «angripe» metafysikken utenfra, og bare påpeke i et nøytralt språk hvor den begikk sin generaltabbe, for dermed å *overvinne* metafysikken. Det man kan gjøre er å «forvinne» metafysikken, å bevirke dens transformasjon fra innsiden. Lauritzen skriver om Heidegger og Derrida at de begge anerkjenner at de fortsatt beveger seg innenfor metafysikkens rammer: «De benytter det metafysiske språk til å beskrive, hvordan metafysikken må forlades», men dette er ikke nok, mener Lauritzen, fordi hun finner det problematisk å formulere metafysikkoppgjøret med «væren» og «différance» som substantivisk omdreiningspunkt i de samme setningene som forteller oss hvordan vi skal unngå å tenke substansielt, hvordan vi skal unngå å substantivere. Problemet har med substantivers og verbs karakter av *henvi*sning å gjøre: «Et oppgjør med metafysikken innebærer, at sagens omdreiningspunkt ikke lader sig representere af et substantiv – eller et verbum, der henviser til substantivet. Men spørsmålet er, om det giver mening at forlade substantivet og verbet? Kan man gøre sig forståelig uden?» (Lauritzen 2008:125–6)

Vattimo, som er den siste tenkeren Lauritzen diskuterer, beskjeftiger seg ikke med forholdet mellom substantiver og verb, men tenker *svækkelse* som et konstitutivt trekk ved væren, i den epoken hvor metafysikken finner sin avslutning, altså den epoken i hvilken postmetafysisk tenkning er nødvendig. Dette innebærer at væren «trekker seg tilbake», og at de «sterke metafysiske strukturer» svekkes i tenkningen av væren. Vattimo ser dette i sammenheng med kristendommens sekularisering og massesamfunnets oppløsning av individet, samt en «praktisk-teoretisk» tenkning av forvinnelsen (av metafysikken):

Med metafysikkritikken og den kristendom, han 'genfinder' i forlængelse heraf, finder Vattimo et kritisk princip. Han finder et generelt bud, som ikke giver ordrer

til noget bestemt en gang for alle, men som anvendes i specifikke situationer. Det kritiske princip, budet om næstekærlighed, får først sin betydning med de specifikke situationer, og det er derfor ikke muligt at tænke – hverken metafysisk eller postmetafysisk – hvis man ikke gør det i den situation, man befinder seg i (Lauritzen 2008:145).

Nå er vi ved enden av Lauritzens gjennomgang av disse tre tenkerne. Hvis vi retter blikket mot den første av Lauritzens tre teser, vil vi se at det ikke har blitt sagt noen ting som berører denne tesen om hvordan metafysikken henger uløselig sammen med grammatikken. Det er ikke fordi jeg har redigert det vekk; det er fordi det ikke er til stede i framstillingen på noe vis. I innledningen til boken bemerker forfatteren at selv om de tre tenkerne hun behandler «alle tildeler sproget en væsentlig rolle i deres arbejde med værensspørsmålet, så når ingen af dem frem til den bemærkelsesverdige konklusjon, der ligger i krydslesningen af de tre forfattere: *At sprogets grammatiske strukturer dikterer vores måde at tænke på*» (Lauritzen 2008:11). Det er jo meget mulig at det er slik, og man kan i så fall kanskje ikke redegjøre for hvordan dette skjer, men Lauritzen diskuterer overhodet ikke hva dette skulle innebære for *hennes egen framstilling*. La oss derfor se på hva siktemålet med hennes framstilling er.

Om at-å-post-meta-tenke-fysisk en konstru-ny-ksjon

Lauritzen vil fram til en postmetafysisk omformulering av værensspørsmålet, og dette finner hun i *at-infinitiv-konstruksjonen*, som tilsvarer en norsk «å-infinitiv-konstruksjon», altså et uttrykk der et verb opptrer i infinitivform med infinitivmerket «å» foran, som i «jeg har lyst til å *fordampe*». Hva gjør denne språklige konstruksjonen spesiell? Forfatteren konstaterer «om at-infinitiv-konstruksjonen ... at den ikke kan tænkes *som sådan*, at den ikke kan efterspørges med hverken *hvad...?* eller *hvordan...?*, at den ikke har nogen genstand (og dermed hverken henviser til eller 'betinget' dette eller hint), og at den kun er meningsfuld i kraft af den konkrete situation, den formuleres i forhold til» (Lauritzen 2008:170). Dette innebærer at forfatteren nå har funnet et språklig uttrykk som stemmer overens med resultatet av de undersøkelser som Heidegger, Derrida og Vattimo har gjennomført: Dette uttrykket er ikke et substantiv og dermed ikke-substansielt; det har ingen karakter av henvi>sning; og det fordrer at man tenker det opp mot en konkret situasjon. Lesningen av de tre tenkerne blir dermed satt opp som en lineær utvikling av værenstenkning, der man etter hvert ender opp med å skjønne hvilke språklige konstruksjoner som står for fall og ikke.

Men har en *at-infinitiv-konstruksjon* virkelig ikke noen gjenstand? Det kommer an på verbet som står i infinitiv, og for meg ser det virkelig ut som om Lauritzen misforstår hva en infinitiv er. Hun gjengir *Store Nordiske Konversationsleksikon*s oppføring på «intransitiv», som er et verb «hvis virksomhet ikke har nogen gjenstand, f.eks. at sitte, at slå o.l.». Fra dette utleder hun: «*At sitde* og *at slå* refererer ikke til noget eller nogen. Der er ikke tale om en henvisning til dette eller hint, og der er ikke tale om en relation mellem substantiv og verbum» (Lauritzen 2008:167). Det underlige i dette er for det første valget av «slå» som eksempel på intransitive verb, ettersom det er både transitivt og intransitivt («vi har slått England!»; «hjertet mitt slår»), og for det andre at Lauritzen ser ut til å tro at det er *at-infinitiv-konstruksjonen* som gjør at disse verbene ikke har noen gjenstand. Problemet er bare at hvis «herr Balboa planlegger å slå deg» har «å slå» gjenstanden «deg». Jeg kan ikke forstå annet enn at hun ikke har forstått grammatikken i dette, og det er ikke et spesielt fruktbart utgangspunkt for en framstilling som tar utgangspunkt i at grammatiske strukturer bestemmer måten vi tenker på.

Fri-oss-gjorthet gram-fra-matikk-tilhøring log-tabbe-ikk-log-nei!

Lauritzen stilte altså opp en tese om at metafysisk tenkning hører uløselig sammen med vestlig grammatikk, forstått som de grammatiske strukturer som kjennetegner indoeuropeiske språk. Det er selvsagt litt skuffende at hun ikke en gang har nærmet seg en antydning mot hvordan disse skulle henge uløselig sammen. Med dette mener jeg ikke å si at «nei, slik er det nok ikke», men at med mindre man kan si noe som helst om hva det innebærer, samt hvilke muligheter denne situasjonen åpner for noen gang å tenke annerledes, blir det en nokså bortkastet påstand. I *Væren og tid* skriver Heidegger at vi må frigjøre grammatikken fra logikernes grep – det er altså ikke tale om å frigjøre språket fra grammatikken, slik at vi kunne begynne å snakke «ugrammatisk» og (dermed) «fritt», like lite som det er mulig å frigjøre tenkningen fra

metafysikken og begynne å tenke «ikke-metafysisk».

Å frigjøre grammatikken fra logikernes grep kunne for eksempel være å se på grammatiske bestemmelser som abstraksjoner styrt av visse hensyn, slik for eksempel Aristoteles' grammatiske bestemmelser i *De interpretatione* er styrt av hensynet til å etterlate setningen som en kombinasjon av elementer, altså med en struktur som åpner for forekomsten av sannhet. Vi husker at fra og med Aristoteles er den essensielle forskjellen mellom substantiver og verb at sistnevnte betegner tid, mens førstnevnte ikke gjør det. Forekomsten av grammatiske former som infinitiv og partisipp – som man ikke bøyer i tid – viser imidlertid at distinksjonen ut fra tid ikke oppnår å trekke noen klare grenser. Det er ingen essensiell forskjell på substantiv og verb, men et spekter av funksjoner og betydninger som ikke lar seg innfange av de tradisjonelle grammatiske kategoriene. Dette åpner for at Heideggers verbaluttrykk for *vesnen* ikke må avfeies som styrt av et metafysisk skjema som dessverre nå er utdatert. Med «verden *verdner*» er Heidegger ute etter noe helt annet enn å si at «'verden' kan vi lage et verb av», og så insistere ved hjelp av dette på at verden ikke bør forstås ut fra sitt like-gyldige vesen. «Forresten, verden har en uløselig tilknytning til nåtiden og det har vi nå fått uttrykt gjennom et verbaluttrykk, akkurat slik Aristoteles foreskrev.» Hvis han kun hadde vært ute etter dette, ville hans besinnelser på språkets vesen ha hatt like mye å si for filosofien som denne språklige revolusjonen i *Tommy og Tigreren*:

Calvin: I like to verb words.

Hobbes: What?

Calvin: I take nouns and adjectives and use them as verbs. Remember when «access» was a thing? Now it's something you *do*. It got verbed.

Calvin: Verbing weirds language.

Hobbes: Maybe we can eventually make language a complete impediment to understanding.

(Watterson 2006:133)

NOTER

¹ Mellom forordet og innledningen til *Væren og tid* siterer Heidegger Platons *Sofisten* (224a), og erklærer nødvendigheten av å spørre: «For dere har jo åpenbart lenge vært fortrolige med hva dere egentlig mener når dere bruker uttrykket 'værende'. Vi derimot trodde riktignok en gang at vi forstod det, men nå har vi blitt rådvillige. Har vi i dag et svar på spørsmålet om hva vi egentlig mener med ordet 'værende'? Slett ikke. Derfor må vi på ny stille spørsmålet om *værens mening*.» (Heidegger 2007:31)

² Dette er det samme som den ontisk-ontologiske differens.

³ Det vil si *Dasein*, ofte oversatt «derværen» til norsk, Heideggers begrep for mennesket for så vidt som det i sin væren forholder seg til sin væren.

⁴ Derrida benytter, som Heidegger, parenteser, overkryssninger og anførselstegn for å angi at (noe) ikke er (værende).

⁵ I den norske oversettelsen av teksten «Différance» «oversettes» ikke *différance*, mens Lauritzen gjengir det med «differanse».

LITTERATUR

Derrida, J. 2006, *Dekonstruksjon: Klassiske tekster i utvalg*, Spartacus forlag, Oslo.

Heidegger, M. 2000, *Introduction to metaphysics*, Yale University Press, New Haven.

———. 2007, *Væren og tid*, Pax forlag, Oslo.

Lauritzen, P. 2008, *Et spørsmål om at være: En postmetafysisk omformulering af værensspørsmålet i lyset af Heidegger, Derrida og Vattimo*, Museum Tusulanums forlag, København.

Watterson, B. 2006, *The Complete Calvin and Hobbes*, vol. 3, Andrews McMeel Publishing, Kansas City.